

**"Są takie święta raz w roku,
co budzą życie, budzą czas.
Wszystko rozkwita w słońca blasku
i wielka miłość rośnie w nas".**

Święta Wielkanocne poprzedzone Wielkim Postem, w czasie którego Zima walczy z Wiosną były zawsze dla Polaków najcudowniejszym symbolem zwycięstwa Dobra nad Złem, Prawdy nad Kłamstwem, Ducha nad Materią. W Polsce zawsze obchodzono je niezwykle uroczystie, świątecznie i hucznie.

NAJSTARSZE TRADYCJE WIELKANOCNE W RÓŻNYCH REGIONACH POLSKI

Święta Wielkanocne to jedne z najstarszych i najważniejszych uroczystości celebrowanych przez chrześcijaństwo. Obchodzi się je na pamiątkę Zmartwychwstania Chrystusa, stąd nacechowane są radością, a w swojej symbolice nawiązują do narodzin nowego ładu. Filozofia pierwszych chrześcijan bardzo ściśle łączyła się z wiarą w rychłe nadejście Zbawiciela, dlatego każde święta obchodzono niezwykle uroczystie. Z czasem kolejne pokolenia chrześcijan przestały wierzyć w bliski koniec świata. Nie zmieniło to jednak faktu, że radosna symbolika zmartwychwstania na stałe związała się ze Świętami Wielkanocnymi. Wielkanoc to święto przemiany i nowego życia, dla naszych przodków to również święto powitania wiosny, dlatego występują w nich symbole życia, odrodzenia, oczyszczenia, zdrowia: zielona gałązka palmy, ogień, jajo, woda.

Wielkanoc jest świętem ruchomym. Zgodnie z zapisem biblijnym Chrystus powstał z grobu w nocy z soboty na niedzielę, ale nie można ustalić stałej daty. W przeszłości było to przyczyną licznych nieporozumień. Wreszcie sprawą zajął się Sobór Nicejski w 325 r. Ustalił on, że odtąd tzw. Paschę chrześcijańską obchodzić się będzie w niedzielę przypadającą po pierwszej pełni księżyca, zaraz po zrównaniu wiosennym.

Symbole, których używamy do celebracji Zmartwychwstania, w większości pochodzą z pradawnych wierzeń, i mimo, że nie są one bezpośrednio powiązane z pierwotnym chrześcijaństwem, w piękny sposób ubarwiają i wzbogacają Święta Wielkanocne.

- w Pruchniku nad Sanem w Wielki Czwartek odbywa się "palenie Judasza" - główny aktor tej ceremonii - sędzia i oskarżyciel w jednej osobie - ciągnie odciętą od stryczka słomianą kukłę Judasza, którą zebrana gawieź okłada kijami, aby potem spalić, a resztki utopić w rzece;
- społeczności Przeworska, Łańcuta, Woli Rzeszyckiej i Grodziska toczą między sobą rywalizację o wystawienie najbardziej widowiskowych straży przy grobie Jezusa - "strażnicy" odziani w orientalne szaty, a niekiedy w czarne garnitury i czeka ułańskie wyglądają bardzo efektownie;
- w południowej Małopolsce w nocy z niedzieli wielkanocnej na poniedziałek mieszkańców odwiedzają ubrani w słomiane czapki i futra "dziady śmigustne" - stukający kijami do domostw, zbierający datki, a przy tym nic nie mówiący tylko świszczący i turkający nawiązując swoim zachowaniem do biblijnych wysłanników żydowskich, którzy nie uwierzyli w Zmartwychwstanie Chrystusa, w wyniku czego stracili mowę;
- najslynniejsze widowiska pasyjne przedstawiające przebieg Męki Pańskiej, w których występują zakonnicy i mieszkańcy pobliskich miejscowości, odbywają się w Kalwarii Zebrzydowskiej, Kalwarii Pałacowskiej i w Górze Kalwarii;
- na Kaszubach w Poniedziałek Wielkanocny nie polewa się panien wodą, lecz lekko smaga wierzbowymi wtkami.

ZWYCZAJE WIELKANOCNE NA ŚWIECIE

Pascha u Żydów - uroczystość obchodzona na pamiątkę wybawienia Izraelitów z niewoli egipskiej. Uczta paschy miała charakter ofiarny; baranek musiał być bez skazy i jednoroczny. Należało go wybrać dziesiątego dnia miesiąca nisan, a czternastego dnia zabić. Nie wolno mu było łamać kości. Spożywano go stojąc, mając biodra przepasane, obuwie na nogach i kij podróżny w ręku. Odczytywano odpowiednie wersety z Biblii opisujące wybawienie pierworodnych Izraela od śmierci, odmawiano specjalne modlitwy i śpiewano okazjonalne pieśni.

Wielkanoc u Prawosławnych jest największą uroczystością roku. Obowiązuje pięciodniowy post, w czasie którego podczas nabożeństw nie śpiewa się radosnych pieśni liturgicznych i zwiększona jest liczba czytań biblijnych. W środy i piątki msza święta zastąpiona jest Liturgią Uprzednio Poświęconych Darów odprawianą także w Wielkim Tygodniu od poniedziałku do środy. W Wielki Czwartek czyta się "12 Ewangelii" (fragmenty o męce pańskiej), wierni trzymają zapalone świece, które nie zgaszone starają się donieść do domu. W Wielki Piątek nie ma mszy, a wierni gromadzą się na czytaniu Pisma Świętego i śpiewaniu psalmów. Wieczorem odbywa się tzw. "Wieczernia" nabożeństwo, którego treść przedstawia śmierć i pogrzeb Chrystusa. Na zakończenie, na środek cerkwi wynosi się całun, na którym wyobrażony jest Chrystus leżący w grobie - od tej chwili do Wielkanocy milkną dzwony, obowiązuje post ścisły. W Wielką Sobotę, przed północą rozpoczyna się rezurekcja wielkanocna, która wraz z procesją trwa kilka godzin.

Na Półwyspie Bałkańskim w Wielki Czwartek rozpoczyna się malowanie pisanek, którym przypisuje się magiczną moc - przechowywane przez cały rok mają strzec od nieszczęść, a zakopane chronią winnice przed gradem, na pola sprowadzają urodzaj, natomiast w pasiekach strzegą pszczoły od pomoru. Przemycie wodą oczu, w której moczyły się pisanki, chroni je przed chorobą;

Wielkanoc **u katolickich Serbów** rozpoczyna się pojawieniem na polnych drogach jeźdźców w czarnych płaszczach i kapeluszach, z kościelnymi chorągwiami w ręku. Okrążają oni pola, łąki i lasy aby uzyskać urodzaj;

Ewangelicy Wielki Piątek jest przez ewangelików obchodzony bardzo uroczysto. Jest to jedno z wielkich świąt chrześcijańskich, które ma początek w narodzinach Jezusa Chrystusa, a zakończenie w zesłaniu Ducha Świętego. Tego dnia wierni spotykają się na rannym lub wieczornym nabożeństwie z sakramentem Wieczerzy Pańskiej.

WIELKANOC W INNYCH KRAJACH

Stany Zjednoczone - w całych Stanach w okresie przedświątecznym odbywają się zbiórki żywności, odzieży i akcje dobroczynne. Niektórzy odnoszą to do kultury Celtów, których kapłani w dniu wiosennego zrównania z nocą obdarowywali ubogich żywnością. W Wielki Piątek krzyże spowite są kirem i odprawiane są nabożeństwa pasyjne. Wierzono, że jajko ugotowane w tym dniu, a zjedzone w Wielką Niedzielę rano, przyniesie szczęście domownikom, a przechowywane przez sto lat, zmieni się w ogromny diament. W Wielki Piątek nie można pracować, bo wtedy można się spodziewać nagłej śmierci w rodzinie, ale można sadzić pomidory, cebulę i inne rośliny, ponieważ jest to dzień pomyślny dla ogrodników. W niedzielę msza odprawiana jest o dziesiątej i jest to najtłumniejsze nabożeństwo w roku. Zwyczaj malowania pisanek przywieźli do Stanów Bracia Czescy, znane są też pisanki ukraińskie. Innym zwyczajem, popularnym wśród dzieci jest poszukiwanie skarbów, czyli jajek ugotowanych na twardo lub czekoladowych w kolorowych papierkach, przemysłnie ukrytych w domu lub ogrodzie. W poświęcony poniedziałek odbywa się oryginalna ceremonia - zawody w toczeniu jajek, dziś najczęściej czekoladowych, z łagodnego pagórka tak, aby do podnóża dotarły bez uszkodzenia. Najslawniejsze zawody odbywają się na trawniku przed Białym Domem i mają tam prawo wstępu dzieci w towarzystwie osoby dorosłej.

Skandynawia - mieszkańcy Skandynawii znani są z upodobań do ryb i owoców morza. Śniadanie Wielkanocne wygląda więc zupełnie inaczej niż u nas. Głównymi daniami śniadania są: łosoś w soli, marynowany śledź i omelet z krewetkami. Do tego podawana jest pasta z wątrobianki przyprawiona sherry, pistacjami, natką pietruszki, śmietaną i pieprzem oraz bułeczki z ciasta francuskiego: słodkie z owocami lub wytrawne.

Niemcy - nasi zachodni sąsiedzi mają nie lada problem: śniadanie Wielkanocne powinno być tradycyjne, ale także zdrowe. Na wielkanocnym stole znajdują się jajka z kawiozem, do tego chleb orzechowy, muesli z owocami, tradycyjna babka drożdżowa z rodzynkami i konfitury. Pojawia się też biały ser z ziołami w kształcie jajeczek oraz Hackepeter - typowy niemiecki przysmak, na który składa się grubo zmielona metka z pikantnymi dodatkami: świeżą papryką, kaparami, cebulą i natką pietruszki.

Austria - na świątecznym stole pojawiają się naleśniki Palacsinta ze słodkim nadzieniem serowym, przyprawionym wanilią i skórką cytrynową. Do tego podawana jest sałatka z wędliny i warzyw podana z drobnymi ciasteczkami anyżowymi, bułeczki drożdżowe, a także delikatna legumina ryżowa z sosem truskawkowym. Deser świąteczny, to wytrawny krem serowy i powidła śliwkowe przyprawione rumem, skórką pomarańczową i posiekanymi migdałami.

WIELKANOCNE OBYCZAJE

PALMA WIELKANOCNA

wprowadzona do liturgii kościelnej w XI wieku na pamiątkę triumfalnego wjazdu Chrystusa do Jerozolimy. Niedziela Palmowa zwana jest również Różdżkową, Wierzbną oraz Kwietną. Tego dnia, wierni uczestniczą we mszy, podczas której ksiądz święci palmy - symbol odradzającego się życia. W Polsce palmę zastępuje się gałązką wierzby, która ucieleśnia zmartwychwstanie i nieśmiertelność duszy, symbolizuje odrodzenie i przebudzenie z zimowego letargu. Zdarzają się także palmy zrobione z leszczyny, jałowca, wikliny, liści borówek lub bukszpanu. Rolnicy umieszczali krzyżyki zrobione z poświęconych palm na swych polach. Chłopi wierzyli, że poświęcona palma wetknięta na rogu pola uprawnego chroniła je przed suszą, szkodnikami czy gradobiciem. Gałązkami palmowymi próbowano także ujarzmić burzę - ustawienie ich w oknie domostwa chroniły dobytek oraz mieszkańców. Magiczne właściwości miały też "kotki" z bazi, które połknięte, miały chronić przed chorobami gardła, krtani oraz przeciwdziałały gruźlicy. Dawniej, poświęconą już palmę przybijano do drzwi - na szczęście, smagano nimi dzieci, dorosłych i zwierzęta, bo miało to im zapewnić zdrowie i powodzenie. Po mszy nikt nie zostawał pod kościołem, by jak zwykle porozmawiać z sąsiadami, lecz szybko szedł do domu, aby być równie szybkim w pracach wiosennych.

ZAJĄCZEK

połączenie zająca z symboliką jajka wielkanocnego nie ma zbyt długiej historii. Najstarsze źródła przedstawiające zająca z wielkanocnymi jajkami pochodzą z końca XVII wieku. Wyjaśnienie tego niezwykłego związku jest wiele - jedni widzą tu nawiązanie do zwyczajów podatkowych, które dopuszczały składanie daniny w naturze, co sprawiało, że często wraz z jajkami składano zwierzęta, i to nie koniecznie domowe, inni próbują spojrzeć na problem oczyma dzieci. One to mogły w czasie Wielkanocy zauważyć na polach biegające zające, zapowiadające nadejście wiosny. Ponieważ zawsze obdarowywane były w te święta pisankami, łatwo było przypisać właśnie zającom rolę roznosicieli tych prezentów.

W wielu kulturach, począwszy od starożytności zając kojarzony był z płodnością, przyrodą, odrodzeniem, ruchliwością oraz tchórzliwością. Dopiero w XVII wieku połączono ten symbol ze Świętami Wielkanocnymi. Do Polski zwyczaj ten dotarł z Niemiec na początku XX wieku. Zajączek jest raczej rekwizytem niż bohaterem obrzędu.

ŚWIĘCONKA

"Święcone" swymi tradycjami sięga czasów pogańskich, Kościół uświęcił te tradycje, błogosławiąc byt doczesny, aby w ten sposób podkreślić, że "wszystko dla nas i dla naszego Zbawiciela". Początki tego chrześcijańskiego obrzędu sięgają VIII wieku w Polsce pierwsze jego praktyki odnotowano w XIV stuleciu. Uroczyste święcenie pokarmów odbywa się w Wielką Sobotę. Niegdyś księża jeździli do domów wiernych, aby tam poświęcić wszystko jedzenie, które miało być spożywane w czasie Niedzieli Zmartwychwstania. Na przełomie XVIII i XIX wieku jednak zaniechano tego zwyczaju.

Najpierw święcono tylko pieczonego baranka, potem dodawano kolejno ser, masło, ryby, olej, pokarmy mięsne, ciasto i wino. Na końcu święcony kosz został uzupełniony jajkiem i pozostałymi pokarmami, które obecnie weszły do kanonu święconki.

Dobór potraw w koszyku nigdy nie był przypadkowy. Od wieków każdy Boży dar symbolizował co innego, uznanego za ludową, jak i chrześcijańską tradycję. Zestaw tych darów się zmieniał, ograniczano ich ilość, aż pozostało tylko sześć by ostatecznie powiększyć do siedmiu. Ten zestaw, przyjęty w okresie wczesnego romantyzmu, obowiązuje do dziś.

BARANEK PASCHALNY

Baranek wśród chrześcijan uosabia zwycięstwo Chrystusa, który jako ofiarny baranek oddał swoje życie za ludzi by następnie zmartwychwstać i odnieść zwycięstwo nad grzechem, złem i śmiercią. Baranek symbol Chrystusa Odkupiciela, chroni dom przed pożarem, a jego mieszkańców przed śmiercią od pioruna.

Baranki wykonane z ciasta, masła lub cukru z białą i czerwoną flagą symbolizującą Chrystusa jako ostatecznego zwycięzcę nad śmiercią i grzechem.

CHLEB

We wszystkich kulturach ludzkości był i jest pokarmem podstawowym, niezbędnym do życia. Gwarantował dobrobyt i pomyślność. Wśród chrześcijan zawsze był symbolem nad symbolami - przedstawia bowiem Ciało Chrystusa.

JAJKO

Symbol filozoficznych rozważań nad początkiem świata i życia, uważa się je za metaforę ukrytego życia, tajemniczej siły istnienia i odradzania się życia w przyrodzie. Przy obyczaju dzielenia się jajkiem wielkanocnym zmieszały się pogańskie wyobrażenia odnawiania się przyrody wraz z końcem zimy z chrześcijańską wiarą w zmartwychwstanie.

Ceremonia dzielenia się poświęconym jajkiem oraz serdeczne życzenia radości, zdrowia i szczęścia w życiu rodzinnym poprzedza uroczyste śniadanie wielkanocne. Dzielenie się jajkiem przypomina przełamywanie opłatka na początku wieczerzy wigilijnej i wyraża - podobnie jak obrzęd bożonarodzeniowy - przyjaźń, miłość i życzliwość uczestników wielkanocnej biesiady, a ponadto rzadko kiedy świadomie wypowiedane życzenia płodności.

PISANKI

Najstarsze pisanki znaleziono podczas prac wykopaliskowych na terenie sumeryjskiej Mezopotamii. Najstarsze liczą pięć tysięcy lat, pochodzą ze znaleziska w Asharah. Występowały one w kulturach starożytnych Persów, Chińczyków, Fenicjan. Na ziemiach polskich znaleziono pisanki, które pochodzą z X w, ale możliwe, że ludność słowiańska znała je wcześniej. Pierwotne pisanki były przedmiotem magicznym, służącym do obrony domostwa przed złymi duchami. Zakopywano je u wejścia do chaty, pod progiem, aby broniły wstępu złym mocom. Farbowana skorupka jaja symbolizuje grób Chrystusa. Jest ona często farbowana za pomocą łupiny cebuli dla uzyskania koloru ziemi. Żółtko symbolizuje rozpromienione słońce. Pisanki ogłaszają chwałę zmartwychwstania, są symbolem nowego życia. Farbowanie jajek i nanoszenie symboli, zdobień na skorupce jest jednym z najstarszych sposobów folklorystycznego wyrażania się ludzkości. Malowanie jaj uważano za warunek istnienia świata i wierzono, że zaniechanie tego zwyczaju spowoduje katastrofę. Barwy pisanek mają swoje symboliczne znaczenie; tak więc fioletowa i niebieska oznacza żałobę i Wielki Post, czerwona - krew Chrystusa przelana na krzyżu za nasze grzechy, a zielona, brązowa i żółta - radość ze zmartwychwstania.

WĘDLINY

Wędliny i wyroby mięsne symbolizują Paschalną Ofiarę Nowego Przymierza. Jezus wolny od grzechu i śmierci wiecznej doprowadza Exodus Wyzwolenia do ostatecznego wyzwolenia. Wędlina zapewnia zdrowie i płodność, a także dostatek. Kiedyś był to plaster szynki, od XIX wieku słynna polska kiełbasa.

CHRZAN

Chrzan doprawiony cukrem, który przypomina nam, że gorzka męka Chrystusa została osłodzona cudem zmartwychwstania. Chrzan zawsze był starym ludowym znamieniem wszelkiej siły i fizycznej krzepy. Współdziałając z innymi potrawami zapewniał ich skuteczność.

SÓL

Sól to minerał życiodajny, dawniej posiadający moc odstraszenia wszelkiego zła. Bez soli nie ma życia - "Wy jesteście solą ziemi" (Mt 5:13). Wiara, nadzieja i miłość dają naśladowcom Chrystusa zapas i sens codziennego życia. Sól symbolizuje zachowanie wszystkiego co dobre, to także oczyszczenie, samo sedno istnienia i prawdy. Stąd twierdzenie o "soli ziemi", jak to w Kazaniu na Górze powiedział Chrystus o swoich uczniach.

CIASTO

Wielkanocne słodczyki wskazują na słodycz Królestwa Niebieskiego. Lukrowane drożdżowe ciasto pomaga nam spróbować i zobaczyć jak dobry jest Pan (Ps 34:9). Ciasto do koszyka ze święconką weszło ostatnie, jako symbol umiejętności i doskonałości - zapewne głównie, jako popis domowych gospodyń.

WODA WIELKANOCNA

Obyczaj, którego korzenie sięgają czasów przed Chrystusem, wiąże się z wierzeniami o przynoszącym zdrowie i czystość działaniu wody. Wodę uważano za symbol m.in. chaosu, uzdrowienia, źródła życia, odrodzenia ducha i ciała, zmartwychwstania, oczyszczenia, dobra i zła, duszy ludzkiej. Każdy z tych symboli jest po trosze obecny podczas poniedziałkowego oblewania, zwanego także maczanką, oblewanką, polewanką, lejkiem i śmigusem - dyngusem. Pogańska, wiosenna magia wody, jako żywiołu przywracającego wiosną życie ziemi, przemieszala się z chrześcijańską symboliką związaną m.in. z chrztem.

